

Cezary Obracht-Prondzyński

Noty wydawnicze

Acta Cassubiana 11, 396-427

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Cezary Obracht-Prondzyński

Noty wydawnicze

„Zeszyty Łużyckie”, t. 41: *Europejskie mniejszości etniczne. Łużycanie jako mniejszość wzorcowa, cz. I*, Warszawa 2007, ss. 209; „Zeszyty Łużyckie”, t. 42, *Europejskie mniejszości etniczne. Łużycanie jako mniejszość wzorcowa, cz. II*, Warszawa 2008, ss. 304, wyd. Instytut Sławistyki Zachodniej i Południowej Uniwersytetu Warszawskiego

Dwa tomu sorabistycznego pisma dedykowane zostały prof. Jadwidze Zieniukowej (t. 41) oraz prof. Rafałowi Leszczyńskiemu (t. 42). W pierwszym przywołanym tomie wśród kilkunastu tekstów o tematyce lużyckiej znalazły się także dwa poświęcone Kaszubom: H. Popowskiej-Taborskiej, *Problem mniejszości etnicznych w świetle ankiety Georga Wenkera przeprowadzonej na Kaszubach w drugiej Polowie XIX wieku* oraz J. Tredera, *Kaszubskie prima aprilis? Idiom „chodzić po gładzilo”*. Z kolei w drugim z omawianych tomów czytelnika kaszubskiego może zainteresować choćby artykuł Ludmiły Budarjowej oraz Jana Šołćina, *Nauka oraz nauczanie języka serbołużyckiego – ewaluacja koncepcji „Witaj” o „2plus”*.

***Od króla Stanisława Augusta dar dla Gdańska. Von dem König Stanislaus August Geschenk an Danzig*. Mowy spolszczyła Stefania Sychta, komentarzem opatrzył Aleksander Klemp, Gdańsk 2008, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, ss. 91**

Publikacja składa się z kilku części. W pierwszej zaprezentowano faksymile dwóch mów – króla Stanisława Augusta z okazji przekazania popiersia Jana Heweliusza Gdańskowi w roku 1790 oraz mowę dziękczynną w imieniu Gdańska Jana Ernesta Schmidta, w drugiej ich tłumaczenie na język polski, w trzeciej artykuł z „Deutsche Zeitung” z 6 listopada 1790, objaśnienia tłumacza, a wreszcie komentarz historyczny.

***Rzeczpospolita domów. Cz. I: Zamki, dworki i pałace*, red. Krystyna Krawiec-Zlotkowska, Słupsk 2008, wyd. Akademia Pomorska w Słupsku, ss. 424**

Zbiór 33 artykułów, związanych tematycznie z domami, pałacami, dworkami etc. W pierwszej części znalazło się pięć tekstów poświęconych Zamkowi Książąt Pomorskich w Słupsku oraz neogotykwowi na Pomorzu Środkowym. Druga część zawiera teksty krążące wokół tematu „dom w poezji”, ale także przedstawiające konkretne rezydencje i pałace (np. rezydencje bpa Rozrażewskiego w Subkowach, Raciążku i Wolborzu). Trzecia z kolei część zawiera głównie przedstawienia tematyki dworsko-pałacowo-domowej w powieściach, ale nie tylko (także np. w polskich dziełach muzycznych XIX wieku). Całość kończy bogaty wybór ilustracji.

***Operacja „Zorza II”. Służba Bezpieczeństwa i Komitet Wojewódzki PZPR wobec wizyty Jana Pawła II w Trójmieście (czerwiec 1987)*, wybór, red. naukowa i wstęp Sławomir Cenckiewicz, Marzena Kruk, Warszawa-Gdańsk 2008, ss. XXVIII+311**

Książka pokazuje jeden z ważniejszych faktów w powojennych dziejach Pomorza w świetle dokumentów tajnych służb oraz wojewódzkiej instancji partyjnej. W sumie zgromadzono tu 69 dokumentów, opatrzonych obszernymi przypisami, sporo zdjęć dokumentacyjnych, kopii dokumentów źródłowych itd. Na końcu znalazła się bibliografia, wykaz skrótów i indeks osób.

„Studia Pelplińskie”, t. 39, Pelplin 2008, wyd. Wydawnictwo Bernardinum, ss. 414

W kolejnym, obszernym, tomie pelplińskiego rocznika warto zwrócić uwagę na kilka tekstów, choćby ks. W. Szulista, *Materiały do dziejów parafii diecezji pelplińskiej* czy też Mirosława Lademanna, *Ojciec Gaudenty Alfons Kustusz OFM a Kalwaria Wejherowska i Koronacja Obrazu Matki Boskiej Wejherowskiej*, czy też Lidii Potykanowicz-Suda, *Likwidacja Collegium Marianum w Pelplinie*. Oprócz tego znalazł się tu także tekst wystąpienia ks. Jana Perszona z okazji 100-lecia Klubu Studentów Kaszubów w pelplińskim seminarium pt. *Tożsamość kaszubska. Zagrożenia i nadzieje*.

Elżbieta Gostkowska, Krzysztof Jażdżewski, *Nadleśnictwo Kartuzy. Historia i współczesność*, Kartuzy 2008, wyd. Stowarzyszenie Inżynierów i Techników Leśnictwa i Drzewnictwa, oddział w Gdańsku, ss. 341

Bardzo bogato ilustrowana i estetycznie wydana monografia kartuskich lasów. Autorzy zaczynają od przedstawienia gospodarki leśnej na terenie dzisiejszego Nadleśnictwa od czasów najdawniejszych aż do roku 1945. W następnej części prezentują dzieje Nadleśnictwa w okresie powojennym, tym razem koncentrując

się na poszczególnych sferach aktywności (od przekształceń administracyjnych, przez gospodarowanie drewnem, ochronę lasu, funkcjonowanie Straży Leśnej, po charakterystykę pracowników itd.). W trzeciej części zaprezentowano wszystkie leśnictwa wchodzące w skład Nadleśnictwa Kartuzy i w końcu zamieszczono obszerną kronikę fotograficzną.

Diecezja Chełmińska w czasach komunizmu (1945–1990), t. 1, red. Wojciech Polak, Waldemar Rozynkowski, Jan Sziling, Pelplin 2008, wyd. Wydawnictwo Bernardinum, s. 367

W tomie tym zaprezentowano dziewięć rozpraw dotyczących m.in. takich kwestii, jak opinie pomorskich księży o dekreście z 5.08.1949 roku, dotyczącym ochrony wolności sumienia i wyznania, plany rozpracowania Kurii Chełmińskiej z 1961 r., wizytacje pelplińskiego seminarium duchownego w okresie PRL czy też funkcjonowaniu KIK w Toruniu w czasie stanu wojennego. Są tu także dwa szkice poświęcone dwóm tajnym współpracownikom SB, w tym jednemu księdzu. Czytając je, można zapoznać się z mechanizmami walki politycznej z Kościołem w tym okresie.

Kalwaria Wejherowska. Żywy pomnik kultury barokowej na Pomorzu, opr. Krystyna Krawiec-Złotkowska, Wejherowo 2008, wyd. Urząd Miejski w Wejherowie, ss. 237

Na ten okazały tom składa się kilkanaście artykułów prezentujących Kalwarię Wejherowską w różnych kontekstach: teologicznym, historycznym (Kalwaria w kontekście sytuacji w XVII wieku w Polsce, tradycje ruchów pielgrzymkowych), literackim (głównie w twórczości A. Majkowskiego), muzycznym i architektonicznym. Całość wieńczy dokumentacja fotograficzna sympozjum, z którego materiały zostały tu umieszczone oraz kalendarium Roku Kalwarii Wejherowskiej.

Adam Stenzel, Pałace i dwory okolic Grudziądza, t. 1, Grudziądz 2008, wyd. Wydawnictwo Kalamarski, ss. 274

Ten okazały album otwiera krótka rozmowa wydawcy z autorem dotycząca motywów przygotowania książki oraz pracy nad nią, a następnie odautorskie wprowadzenie. Najważniejsze są jednak prezentacje poszczególnych obiektów. A pokazano ich tu łącznie ponad 40, przy czym przy każdej z wsi jest nie tylko krótki opis obiektu i jego historii, mapka lokalizacyjna i zdjęcia archiwalne, ale także seria zdjęć pokazujących stan obecny – niestety, nader często bardzo marny. Ciekawe są także zdjęcia dawnych rodzin będących właścicielami pałaców i dworów. Na końcu podano krótki zestawienie nazw architektonicznych, bibliografię, indeksy miejscowości i osobowy. Jest to bardzo interesujący przyczynek i źródło do poznania nie tylko historii architektury, ale i historii społecznej Pomorza.

„Berichte und Forschungen. Jahrbuch des Bundesinstituts für Kultur und Geschichte der Deutschen im Östlichen Europa”, Bd 16, 2008, wyd. R. Oldenburg Verlag München, ss. 383

Spośród kilkunastu zamieszczonych tu artykułów badaczy zajmujących się Kaszubami i Pomorzem mogą zainteresować przynajmniej dwa. Pierwszym jest obszerny tekst Józefa Borzyszkowskiego prezentujący działalność Instytutu Kaszubskiego, a drugim artykuł Magdaleny Lemańczyk: *Einrichtungen der deutschen Minderheit im Gebiet der ehemaligen Provinz Westpreussen nach 1989. Bericht über ein Forschungsprojekt*. Admiratorzy i badacze twórczości gdańskiego filozofa Artura Schopenhauera winni zwrócić uwagę także na tekst Jochena Stollberga: *Wegweiser zum Werk Arthur Schopenhauers*.

***Rudolf Hardow. Słupsk i Pomorze w rysunku i grafice. Stolp und Pommern in Zeichnungen und Graphik*, red. Gabriela Włodarska-Koszutowska, tekst i przypisy Isabel Sellheim, Słupsk 2008, wyd. Muzeum Pomorza Środkowego w Słupsku, ss. 159**

Album zawierający prace pochodzącego z Meklemburgii, ale mieszkającego przez 30 lat na Pomorzu, w Słupsku (od 1907 roku) rysownika i grafika, absolwenta berlińskiej Królewskiej Szkoły Sztuk, nauczyciela w słupskich szkołach średnich, współzałożyciela Miejskiego Stowarzyszenia Sztuki oraz miejscowego muzeum. Oprócz obszernego szkicu biograficznego, omawiającego także twórczość Hardowa, kalendarium życia i twórczości oraz bibliografii zamieszczono tu przede wszystkim ponad 120 jego dzieł, opatrując je dokładnym opisem (tytuł, rok powstania, technika, omówienie tego, co przedstawiają, wymiary). Ponieważ większość prac Hardowa przedstawia w realistyczny sposób architekturę i krajobrazy Słupska i okolic, album ten, oprócz niezaprzeczalnych walorów estetycznych, ma także wielkie znaczenie dokumentacyjne i historyczne.

Leon Roppel i wejherowska „Klëka”, opr. zbior., Wejherowo 2008, wyd. Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie, ss. 84

Książka zawiera materiały z seminarium kaszubskiego poświęconego twórcom z kręgu wejherowskiej „Klëki”. Znalazły się tu cztery teksty: Józef Borzyszkowski, *Leon Roppel a „Klëka” oraz jego miejsce w dziejach ruchu kaszubsko-pomorskiego*, Justyna Pomierska, *Leon Roppel jako paremiograf*, Ewa Kminikowska, *„Klëka” – tło historyczne program, twórcy i współpracownicy* oraz Jerzy Treder, *Kaszubski w tekstach drukowanych w „Klëce”*. Całość uzupełniają zdjęcia i reprodukcje dokumentów.

„Teki Kociewskie”, z. 2, Tczew 2008, wyd. Oddział Kociewski Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego, ss. 136

Kolejny zeszyt tczewskich „Tek” zawiera 12 tekstów pogrupowanych w trzech działach. Pierwszy to dział noszący tytuł: *Spoleczeństwo, kultura, język*. Warto tu zwrócić uwagę na artykuły Patrycji Hamerskiej, *Cztery pory roku Bernarda Janowicza* oraz Magdaleny Świerczyńskiej, *Tożsamość mieszkańców pogranicza Kaszub i Kociewia na przykładzie miejscowości Stara Kiszewa – informacja z badań*. Drugi dział *Z kociewsko-pomorskich dziejów* zawiera cztery artykuły, a wśród nich Waldemara gwizdały o drewnianym budownictwie ludowym na Żuławach oraz Krzysztofa Kordy, *Zabytki małej architektury Tczewa*. Ostatni dział to informacje z życia Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego (znalazły się tu relacje z Nadwiślańskich Spotkań Regionalnych czy też konferencji poświęconej działaczom regionalnym na Kociewiu).

„Kluka. Biuletyn Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego w Chojnicach”, opr. Kazimierz Ostrowski, Chojnice 2008, ss. 32

Bogate są dokonania wydawnicze chojnickiego oddziału ZK-P. Wydawał on także własny biuletyn pod tytułem „Bazuny” (w latach 1978–1987). Teraz postanowiono do tej tradycji powrócić, ale dla odmiany przyjęto inny tytuł własnego biuletynu. Zamieszczono tu różnorodne materiały, m.in. informację o dziejach chojnickiego oddziału Zrzeszenia, fotograficzną kronikę działalności w 2008 roku oraz tekst Marii Anny Piekarskiej: *Maksymilian Łubowski (1899–1973)/ Kawaler Orderu Virtuti Militari* (zwyciężczyni w konkursie *Rodzinne opowieści*).

Dramaty Bernarda Sychty, tom I: Dramaty obyczajowe, opr., wstęp i przypisy: Jerzy Treder i Jan Walkusz, Gdańsk 2008, Biblioteka Pisarzy Kaszubskich, t. 3, ss. 790

Kolejny tom *Biblioteki Pisarzy Kaszubskich* otwierają dwa krytyczne szkice: Jana Walkusza, *Ks. Bernard Sychta i jego literacko-sceniczna interpretacja kultury Kaszub i Kociewia* oraz Jerzego Tredera, *Język dramatów Bernarda Sychty*. Następnie zamieszczono tu cztery utwory ks. Sychty: *Hanka sã żeni*, *Dziewczã i miedza*, *Gwiôzdzka ze Gdunska* oraz *Wesele kociewskie*.

Tomasz Rembalski, *Właściciele wolnego sołectwa i karczmy w Gdyni (1362–1928). Studium genealogiczno-historyczno kaszubskiej elity wiejskiej (Blumhoffowie, Kurr-Kurowscy, Wojewódkowie, Ciskowscy, Skwierczowie)*, Gdynia 2008, wyd. Wydawnictwo Bit, ss. 152

Tytuł i podtytuł w zasadzie w pełni informują o zawartości książki. Składa się ona z czterech rozdziałów w układzie chronologicznym od średniowiecznych początków

sołectwa i karczmy w Gdyni, przez okres nowożytny i zaborczy, aż po okres, gdy Gdynia przekształciła się w miasto. Bardzo ważne w pracy są liczne ilustracje, mapy, dokumenty archiwalne, tabele, tablice genealogiczne, indeksy, wreszcie obszerna bibliografia. W sumie jest to jeden z ciekawszych przyczynków do dziejów dawnej Gdyni wydanych w ostatnich latach.

„Komunikaty Instytutu Bałtyckiego”, z. 47, Gdańsk 2008, ss. 220

Kolejny zeszyt gdańskiego pisma naukowego przynosi kilka interesujących tekstów, m.in. Andrzeja Gąsiorowskiego, *Działalność Państwowego Muzeum Stutthof w latach 1962–2005*, Bogusława Gogola, *Z problematyki działań cenzury na Wybrzeżu Gdańskim. Na przykładzie funkcjonowania Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk w Gdańsku w latach 1945–1956* czy też Dariusza Nawrota, *Marynarka Wojenna w nowej rzeczywistości społeczno-politycznej Polski w latach 1946–1965*.

„Baszta”, nr 10, Chojnice 2008, wyd. Muzeum Historyczno-Etnograficzne w Chojnicach, ss. 152

Kolejny zeszyt chojnickiego pisma, oprócz tradycyjnie obszernej informacji o działalności, wystawach, nowych nabytkach, wydawnictwach, współpracy ze środowiskiem itd., przynosi także kilka ciekawych artykułów. W pierwszym Barbara Zagórska przedstawia sylwetkę Janiny Cherek, dyrektor chojnickiego muzeum w latach 1992–2006. Następnie m.in. Lidia Białkowska opisuje chojnickich bibliofilów, Marcin Synak omawia zbiór monet z czasów Stefana Batorego i Zygmunta III Wazy, a Krzysztof Walenta zbiór monet antycznych w zbiorach chojnickiej placówki. Jest też ciekawy przyczynek historyczny Ireny Elsner o kosznajderskiej parafii Lichnowy w czasie I wojny światowej.

„Zapiski Historyczne”, 2008, z. 4, wyd. Towarzystwo Naukowe w Toruniu, ss. 215

W tym zeszycie najstarszego pomorskiego pisma historycznego warto zwrócić uwagę na następujące teksty: Adam Kucharski, *Doświadczenia przyszłego starosty człuchowskiego i kanclerza wielkiego litewskiego Karola Stanisława Radziwiłła z młodzieńczej peregrynacji po Europie (1684–1687)*, Tomasz Łaszkiwicz, *Przeobrażenia społeczno-gospodarcze ziemiaństwa pomorskiego po pierwszej wojnie światowej na przykładzie rodziny Sikorskich z Wielkich Chełmów* czy też Jürgen Heyde, *Inflanty w epoce nowożytnej w świetle polskich badań*.

„Zeszyty Gdyńskie”, nr 3, Gdynia 2008, wyd. Wyższa Szkoła Komunikacji Społecznej w Gdyni, ss. 178

„Zeszyty” zredagowane przez Mirosława Gawrona i Helenę Głogowską zostały poświęcone *Gdyni w warunkach współczesnej unifikacji i dywersyfikacji kulturowo-cywilizacyjnej*. Wśród dwunastu zamieszczonych tu artykułów warto przeczytać m.in.: Dariusza Nawrota, *Polska Marynarka Wojenna w dobie represji stalinowskich*, Heleny Głogowskiej, *Kontakty białoruskie Gdyni po 1989 roku* czy też ciekawy tekst Piotra Semkowa, *Charakterystyka Gdyni w początkach lat osiemdziesiątych XX wieku w raportach Służby Bezpieczeństwa*.

„Folia Thorunensia”, t. 8, 2008, wyd. Wojewódzka Biblioteka Publiczna – Książnica Kopernikańska, ss. 201

W kolejnym tomie toruńskiego rocznika bibliotecznego najciekawsze są materiały z konferencji *Samuel Bogumił Linde z Torunia i jego dzieło*: Krzysztof Mikulski, *Toruń w czasach młodości Samuela Bogumiła Lindego – środowisko rodzinne i intelektualne*, Bożena Matuszczyk, *Geneza i koncepcje Słownika Samuela Bogumiła Lindego*, Maria Frankowska, *Nazwy roślin i ich źródła w Słowniku języka polskiego Samuela Bogumiła Lindego* oraz Marian Ptaszkyk, *Czy Linde był jakobinem*. Ale jest tu także ciekawy artykuł poświęcony korespondencji Zygmunta Mocarskiego z Edwardem Chwalewikiem czy też pierwsza część opracowania o Oficynie Drukarskiej Książnicy Miejskiej.

***Uczeni Gdańska. Laureaci Nagrody im. Jana Heweliusza za lata 2003–2007*, red. Maria Babnis, Gdańsk 2008, wyd. Gdańskie Towarzystwo Naukowe, ss. 301**

Mówiąc najkrócej, to prezentacja tego, co w nauce gdańskiej najlepsze, czyli portrety dziesięciu laureatów w naukach humanistycznych i przyrodniczych za lata 2003–2007. Każda prezentacja zawiera: zdjęcie laureata, jego życiorys, list naukowy, czyli coś na kształt naukowego przesłania od laureata do środowiska naukowego (i nie tylko) zawierający prezentację własnej drogi naukowej albo też przemyślenia na wybrany przez siebie temat, wreszcie wykaz bibliograficzny dokonanych naukowych. Wśród nagrodzonych są m.in. osoby związane ze środowiskiem kaszubsko-pomorskim, np. prof. Józef Borzyszkowski czy też prof. Marcin Pliński.

***Materiały i studia do regionalizmu słupskiego*, t. 10, red. Jerzy Cieplik, Słupsk 2008, wyd. Słupskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne, Koło Miłośników Regionu i Przyjaciół Parku Krajobrazowego „Dolina Słupi”, ss. 115**

Kolejny tom słupskiego wydawnictwa przynosi – oprócz notek kronikarskich oraz pożytecznej bibliografii zawartości wcześniejszych tomów – także osiem artykułów. Warto wśród nich zwrócić uwagę np. na tekst Piotra Konarskiego o przystani

rybackiej w Gardnie, Krystyny Mazurkiewicz-Palacz o dawnych cmentarzach regionu słupskiego czy też Wiktora Zybala zarys dziejów zamku w Człuchowie.

Benedykt Reszka, *Ewangelicy na Gochach, Borowy Młyn – Rumia 2008*, wyd. **BWM Studio, ss. 311**

Trzeba przyznać, że nasze rozpoznanie dziejów społeczności ewangelickich w środowiskach lokalnych na Kaszubach jest ciągle bardzo małe (literatura niemiecka nie jest zasadniczo znana, a literatura polska jest nader uboga). Stąd tak interesująca jest publikacja historyka-amatora z Rumi (ale z Gochów rodem). Książka składa się z prawie trzydziestu szkiców, przedstawiających dzieje reformacji na Pomorzu, w tym na Ziemi Człuchowskiej i w Prusach Zachodnich, następnie główne skupiska ewangelików na Gochach, poszczególne rodziny ewangelickie, życie parafialne, cmentarze, szkolnictwo itd. Autor dotarł nie tylko do dokumentów historycznych (wykaz wraz z literaturą w bibliografii, a wiele reprodukcji w aneksach), ale także zebrał relacje byłych mieszkańców Gochów. Całość bogato ilustrowana, co podnosi walor książki.

***Zjazdy Kaszubów. (Kronika)*, opr. Witold Bobrowski, Kazimierz Klawiter, Gdańsk-Głodnica 2008**, wyd. **Oddział Gdański Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego, Ośrodek Edukacji Kaszubskiej na Głodnicy**, ss. 192

Publikacja ma charakter albumowo-dokumentacyjny. Zgodnie z tytułem zawiera dokumentację dziesięciu Zjazdów Kaszubów, jakie odbyły się między 1999 a 2008 r. Zaczęły się w Chojnicach po tym, jak w wyniku reformy administracyjnej całe Kaszuby znalazły się w granicach województwa pomorskiego. Ale książka zaczyna się wstępem przypominającym inne, wcześniejsze masowe spotkania Kaszubów – zaślubiny Polski z morzem, odsłonięcie pomnika Hieronima Derdowskiego we Wielu, spotkania z Papieżem w Gdyni i Sopocie, pielgrzymki do Ziemi Świętej i do Watykanu itd. Prezentacja każdego ze zjazdów to krótki opis wydarzenia, bogata kronika fotograficzna, ale także przedruki materiałów prasowych.

Maciej Hejger, *Przekształcenia narodowościowe na Ziemiach Zachodnich i Północnych Polski w latach 1945–1959*, Słupsk 2008, wyd. **Akademia Pomorska w Słupsku**, ss. 464

Obszerny tom autorstwa słupskiego historyka, który ma w swoim dorobku sporo już prac poświęconych kwestiom narodowościowym i etnicznym na Pomorzu. Tym razem zmierzył się z problemem przekształceń narodowościowych w skali całych Ziemi Zachodnich i Północnych. Na książkę składa się siedem rozdziałów, w których autor kolejno przedstawia: osiedlenie ludności polskiej na ZZiP, sytuację ludności niemieckiej na tym terenie, ludność autochtoniczną (ten rozdział dla czy-

telnika kaszubskiego będzie z pewnością najciekawszy), następnie sytuację ludności ukraińskiej, żydowskiej i innych, małych grup narodowościowych oraz wyznaniowych (Czesi, Cyganie, Karaimowie, Tatarzy, Ormianie, Serbołużyczanie). Osobny rozdział przeznaczyl na omówienie takich kwestii, jak rehabilitacja narodowościowa, repatriacja obywateli radzieckich czy też sytuacja obcokrajowców na Ziemiach Zachodnich i Północnych. Całość kończy zakończenie, streszczenia po niemiecku i angielsku, obszerna bibliografia, indeks osobowy i geograficzny.

***Bydgoszcz 3-4 września 1939. Studia i dokumenty*, red. Tomasz Chaciński, Paweł Machcewicz, Warszawa 2008, wyd. Instytut Pamięci Narodowej, ss. 886 + 18 nlb il.**

Ogromny tom poświęcony jednemu z najbardziej kontrowersyjnych wydarzeń początku wojny, zapamiętanych i opisywanych całkowicie odmiennie w historiografii polskiej i niemieckiej. Książka dzieli się na dwie części. W pierwszej znalazło się dziesięć artykułów. Otwiera je tekst P. Machcewicza, przedstawiający kontekst sporów wokół wydarzeń w Bydgoszczy. Następnie zostaje opisana mniejszość niemiecka na Pomorzu i w Wielkopolsce, oraz osobno w Bydgoszczy, w okresie międzywojennym. Są także artykuły o sytuacji militarnej w rejonie działania Armii „Pomorze” oraz niemieckiej dywersji na Pomorzu. Z kolei Janusz Kutta i Włodzimierz Jastrzębski przedstawili wydarzenia bydgoskie w historiografii i publicystyce polskiej i niemieckiej. Druga część to obszerny wybór dokumentów: wojskowych, dyplomatycznych, sądowych, relacji oficerów i żołnierzy polskich i niemieckich, zeznania świadków polskich i Niemców z Bydgoszczy. Całość kończy obszerna bibliografia, streszczenie w języku niemieckim oraz indeks osobowy.

***Dzieje ziemi i powiatu chojnickiego, t. IV: Dzieje ziemi chojnickiej w wypisach*, red. Jacek Knopek, Chojnice 2008, wyd. Przedsiębiorstwo Marketingowe LOGO, ss. 253**

Tom ten inicjuje powstanie monografii dziejów Ziemi Chojnickiej. Pomysł, aby zaczynać od końca, czyli od tomu czwartego jest – trzeba przyznać – dość oryginalny, ale redaktor całości J. Knopek uzasadnia to tym, że praca historyka zaczyna się od poznania źródeł. Stąd też zamysł, aby najpierw czytelnikom udostępnić wykaz źródeł... W siedmiu częściach ułożonych chronologicznie zgromadzono więc blisko sto dokumentów – od czasów krzyżackich aż po sprawozdanie z działalności Rady Powiatu Chojnickiego za lata 1998–2002. Są tu różne dokumenty: od zapisów z kroniki Długosza, przez wspomnienia, lustracje, sprawozdania, doniesienia, korespondencje, po dokumenty wojskowe, propagandowe, gospodarze...

***Dzieje wsi pomorskiej. VII Międzynarodowa Konferencja Naukowa*, red. Andrzej Chłudziński, Radosław Gaziński, Dygowo – Szczecin – Pruszcz Gdański 2008, wyd. Gminny Zespół Oświaty i Kultury, ss. 371 + 8nlb**

Tak jak w poprzednich tomach przynoszących pokłosia kolejnych pomorskich konferencji w Dygowie, tak i w tym teksty zostały zgrupowane w czterech działach: *Historia, Literaturoznawstwo i etnografia, Językoznawstwo* i wreszcie *Krajoznawstwo i nauki przyrodnicze*. Układ ten dość dobrze odzwierciedla interdyscyplinarny charakter konferencji oraz publikacji. Najwięcej, bo aż 12 tekstów zamieszczono w dziale historia, a wśród nich: Andrzej Groth, *Dobra rodziny Krokowskich w świetle inwentarza z 1796 roku* czy też Arkadiusza Rzepkowskiego, *Poziom wykształcenia ludności wiejskiej w województwie pomorskim w świetle powszechnych spisów ludności z roku 1921 i 1931*. Z pozostałych działów warto choćby zwrócić uwagę na teksty Anny Kwaśniewskiej, „*Swoi*” i „*obcy*” w kulturze wsi pomorskiej czy Daniela Kalinowskiego, *Powrót i wrastanie. Obrazy literackie na polskim Pomorzu 1945–1965*.

„Zapiski Tucholskie”, 2008, nr 4, wyd. Miejska Biblioteka Publiczna w Tucholi, ss. 208

Ten numer „Zapisków” zaczyna się od... borowiackiego rapu! Ale potem jest już bardziej tradycyjnie. W pierwszej części wśród kilkunastu artykułów warto polecić artykuł Marii Ollick, *Obraz życia Borowiaków w oczach badaczy* czy też Józefa Spornego portret prof. Józefa Kozielskiego, jednego z najwybitniejszych polskich psychologów, o którym mało kto wie, że rodem pochodzi z Tucholi. Są też ciekawe materiały źródłowe, przyczynki wspomnieniowe i biograficzne oraz bardzo obszerny dział sprawozdawczy. Zamieszczono tu także sporo wspomnień pośmiertnych, w tym o Franciszku Wegnerze, przez wiele lat prezesie oddziału ZK-P w Tucholi.

***Warsztaty Regionalne „Remusowa Kara 2008”. Materiały pokonferencyjne*, Gdańsk 2008, wyd. Zarząd Główny Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego, ss. 68**

Tom autorstwa młodych działaczy regionalnych, poświęcony przede wszystkim sprawom języka. Łukasz Grzędzicki przedstawił *Europejską kartę języków regionalnych lub mniejszościowych* i jej znaczenia dla języka kaszubskiego (na końcu zamieszczono tekst karty). Michał Kargul podjął się krytycznej refleksji nad stanem i perspektywami języka kaszubskiego, Ludmiła Gołąbek zastanawia się, jak zachować język, kładąc nacisk na samokształcenie. Natomiast Iwona Makurat poświęciła swój tekst powieści A. Majkowskiego o Remusie, a Tatiana Kuśmierska przygotowała artykuł poświęcony kaszubskiej demonologii.

Zygmunt Rohde, *Ludność polska Wejherowa i okolic w czasie II wojny światowej*, Wejherowo-Banino 2008, wyd. Wydawnictwo ROST, ss. 400

Obszerny tom będący pokłosiem doktoratu obronionego na politologii na UG. Składa się on z czterech rozdziałów: *Agresja niemiecka i walki w obronne na ziemi wejherowskiej*, *Ziemia wejherowska pod okupacją niemiecką*, *Działalność konspiracyjna na ziemi wejherowskiej* oraz *Osadzanie mieszkańców ziemi wejherowskiej w Stuthofie i wysiedlanie do obozu w Potulicach*. Zamieszczono tu też ponad 30 biogramów, ale dlaczego nie są one w układzie alfabetycznym – tego już trudno dociec. W aneksach podano wykazy osób uwięzionych m.in. w Stuthofie czy Potulicach, a wreszcie znalazło się tu także sporo kopii dokumentów źródłowych. Całość kończy bibliografia i indeks osobowy.

Przemysław Łagosz, *Boże Narodzenie w tradycji kaszubskiej*, Szopa 2008, nakładem autora, ss. 79

Niewielka książeczka prezentująca kaszubską obrzędowość bożonarodzeniową – od adwentu aż po Trzech Króli. Całość opatrzył autor tekstami literackimi, koleśkami (towarzyszom im słowniczki trudniejszych wyrazów kaszubskich), zdjęciami dokumentacyjnymi, bibliografią. W zamierzeniu ma być ta publikacja pomocna nauczycielom chcącym w jakimś stopniu wraz z uczniami praktykować kaszubskie obyczaje, które przypadają na przełom roku.

„Zeszyty Chojnickie”, 2008, nr 23, wyd. Chojnickie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, ss. 215

Wśród kilkunastu zgromadzonych tu artykułów i regionalnych przyczynków można skupić uwagę np. na tekście Pawła Mynarczyka o „nieobyczajnym postępowaniu kapłanów z archidiakonatu kamieńskiego”, Katarzyny Ichnowskiej artykule o swoim dziadku, znanym chojnickim regionaliście Maksymilianie Ichnowskim czy też Jagody Drzewieckiej o losach chojnickich policjantów w czasie II wojny światowej. Są tu też ciekawe sprawozdania, recenzje, wspominki, noty bibliograficzne o Ziemi Chojnickiej itd.

„Acta Cassubiana”, t. 10, Gdańsk 2008, wyd. Instytut Kaszubski, ss. 383

Dziesiąty tom rocznika naukowego Instytutu Kaszubskiego został podzielony na sześć części. W pierwszej znalazły się m.in. artykuły Marcina Kurra, *Studenci Bytowa, Lęborka i Łeby w okresie średniowiecza do 1525 roku*, Agaty Bachórz, *Obraz kultury polskiej w oczach Rosjan w Gdańsku* oraz Józefa Borzyszkowskiego o skansenach we Wdzydzach i Nadolu. W części drugiej (*Pomorskie syntezy i refleksje uczonych*) zawarto artykuł Gerarda Labudy: *Obodryci, Wieleci, Kaszubi a Polacy i Niemcy – na drogach zagubionej i odnalezionej wspólnoty*. Wśród materiałów źródłowych znaleźć można dwa teksty dotyczące Marca 1968 w Gdańsku

i w środowisku kaszubsko-pomorskim oraz unikatowy niemiecki dokument dotyczący Jesieni 1939 roku w Kościerzynie. Ponadto w tomie tym są, jak zwykle, obszerny dział recenzji, kronika naukowa oraz kilka wspomnień w dziale *Pro memoria*.

***Tradycje gdańskiej humanistyki*, red. Józef Borzyszkowski, Cezary Obracht-Prondzyński, Gdańsk 2008, wyd. Instytut Kaszubski, ss. 440**

Tom zawiera materiały z konferencji zorganizowanej z okazji jubileuszu Wydziału Filologiczno-Historycznego UG (tuż przed jego podziałem na dwa odrębne). Oprócz wstępu znalazło się w nim ponad 20 tekstów poświęconych dorobkowi gdańskiego środowiska humanistycznego w różnych dyscyplinach i obszarach badawczych: od historii, przez językoznawstwo i historię literatury, po filozofię, psychologię, socjologię czy historię sztuki. Warto też podkreślić, że jako pierwszy znalazł się artykuł Romana Wapińskiego, *Udział gdańskich środowisk humanistycznych w tworzeniu Uniwersytetu Gdańskiego, w mojej pamięci*.

Wojciech Gruszczyński, *Wolne Miasto Gdańsk. Przewodnik po mieście*, Gdańsk 2008, wyd. Yelow Factory, ss. 165

Dość oryginalny pomysł, aby dzisiejszego mieszkańca Gdańska zabrać w podróż po mieście, ale w realiach sprzed kilkudziesięciu lat. Autor zaczyna od powstania miasta, oraz omawia jego granice. A potem jest już jak w typowym przewodniku: co zrobić po przyjeździe do miasta, jak poruszać się tramwajami, jakie są władze w mieście, jaki pieniądz, jak działa policja i wreszcie co warto zobaczyć w poszczególnych częściach miasta. Całość ilustrowana dziesiątkami archiwalnych zdjęć, pozwalających wyczuć dawny klimat nadmotaławskiego grodu. Książkę wieńczą uwagi dotyczące „końca” Wolnego Miasta, przy czym autor upatruje jego początek w uchwale gdańskiego Senatu z 23.08.1939 r., oddającej pełnię władzy w ręce Alberta Forstera (było to złamanie gdańskiej konstytucji). Formalnie to może i się zgadza, ale chyba była to jednak konsekwencja postaw i atmosfery, która zapanowała w mieście już znacznie wcześniej...

Józef Golec, *Sopocki album biograficzny*, Cieszyn 2008, wyd. Offsetdruk i Media, ss. 536

To chyba największy pomorski słownik biograficzny przygotowany przez jednego autora. Ogromny tom w formacie A4 liczący ponad pół tysiąca stron prezentuje biogramy osób, które były związane z Sopotem urodzeniem, zamieszkaniem lub różnorodną działalnością. Książka składa się z dwóch części. W pierwszej – *Odeszli w cień* – autor prezentuje biogramy osób już nieżyjących. W drugiej – *Żyją wśród nas* – pisze o tych, którzy z Sopotem są nadal związani. Co ważne – przy większości biogramów zamieszczono także zdjęcie portretowe i wskazówki bibliograficzne.

***Miscellanea pomorskie. Studia z dziejów Pomorza Zachodniego i Nadwiślańskiego*, red. Wojciech Skóra, Słupsk 2008, wyd. Akademia Pomorska w Słupsku, ss. 193**

Czternaście zamieszczonych tu artykułów ma różny charakter i tematykę, a zakres chronologiczny sięga od XVII wieku po współczesność. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę choćby na teksty na temat Adama Kucharskiego, *Pomorze Nadwiślańskie w świetle wybranych pamiętników podróży (1600–1772)*, Zygmunta Szulcki, *Sprawy miast na sejmiku starostwa lęborsko-bytowskiego w latach 1740–1772* czy też Włodzimierza Jastrzębskiego, *Rola gdańskiej NSDAP w dyskryminacji i germanizacji ludności Polskiej na Pomorzu Nadwiślańskim w latach 1939–1945*.

Józef Torliński, *Przesady i obyczaje lecznicze kaszubskich rybaków nadmorskich (reprint). Wspomnienia syna Lecha Torlińskiego i ucznia Profesora Adama Wrzoska Romana K. Meissnera*, Poznań 2008, wyd. Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, ss. 56+66

Tytuł i podtytuł informują dokładnie o zawartości tej książki. W pierwszej części znalazł się szkic wspomnieniowo-genealogiczny Lecha Torlińskiego, obecnie profesora poznańskiej medycyny o ojcu Józefie Torlińskim (1911–1968) oraz o swojej rodzinie. Po drugie, w tej części jest szkic R. Meissnera o promotorze doktoratu J. Torlińskiego – prof. Adamie Wrzosku, skądinąd znanym kolekcjonerze kaszubskiej sztuki ludowej i twórcy muzeum w Dębku. Obydwa szkice zostały opatrzone ciekawymi, unikatowymi zdjęciami. Natomiast w drugiej części na zasadzie reprintu przedrukowano trudno już dziś dostępny tekst J. Torlińskiego o zwyczajach leczniczych na północnych Kaszubach. To ciekawy dokument nie tylko etnograficznie czy kulturowo, ale także dlatego, że możemy zobaczyć, jak przed wojną wyglądały prace doktorskie.

Lucyna Przybylska, *Zróżnicowanie przestrzeni sakralnej Gdyni*, Gdynia-Pelplin 2008, wyd. Wydawnictwo Bernardinum, ss. 144

Praca ukazała się w serii *Regiony Nadmorskie* firmowanej przez Katedrę Geografii Rozwoju Regionalnego UG. A ponieważ mamy bardzo niewiele opracowań z zakresu geografii religii Kaszub i Pomorza, warto ją uważnie przestudiować. We wstępie autorka prezentuje cele pracy, pojęcie przestrzeni sakralnej oraz omawia wykorzystaną literaturę i źródła. Następnie w sześciu rozdziałach omawia: zarys historyczny związków wyznaniowych w Gdyni do końca II wojny światowej, sieć parafialną Kościoła katolickiego oraz domy zakonne, funkcjonujące w Gdyni, następnie nierzymskokatolickie związki wyznaniowe, pozostałe elementy przestrzeni sakralnej (np. cmentarze, krzyże i kapliczki). Wreszcie stara się stworzyć model przestrzeni sakralnej Gdyni. Podaje także wykorzystaną bibliografię oraz wybór zdjęciowy miejsc świętych w Gdyni.

***Historia Pruszcza Gdańskiego do 1989 roku*, red. Błażej Śliwiński, Pruszcz Gdański 2008, wyd. Urząd Miasta Pruszcz Gdański, ss. 252**

Kolejna pomorska monografia miasta. Składa się z siedmiu części ułożonych chronologicznie. O archeologii, która na terenie Pruszcza i w okolicy jest niezwykle bogata, piszą Marian Kochanowski i Marcin Stąporek. Okres średniowiecza został opracowany przez Beatę Możejko i Błażeja Śliwińskiego, czasy nowożytne (do 1815 roku) przez Edmunda Kizika, a okres zaborczy przez Marka Stażewskiego. Dwa rozdziały napisał Grzegorz Berendt: o międzywojniu i okresie wojny oraz o latach 1945–1989. Całość kończy tekst E. Kizika o zabytkach Pruszcza (plebania, domy, kościół Podwyższenia Krzyża Świętego). Jest jeszcze bibliografia, a w tekście kilka kolorowych zdjęć (w ostatnim rozdziale).

Regina Osowicka, *Leksykon Wejherowian*, Wejherowo 2008, Wydawnictwo ACTEN, ss. 266

Kolejny lokalny słownik biograficzny i kolejne dzieło znanej wejherowskiej dziennikarki i popularyzatorki wiedzy o mieście i regionie. Znalazło się tu grubo ponad 300 biogramów osób już nieżyjących, jak i tych, które nadal współtworzą oblicze miasta (tu się urodziły lub mieszkają, lub też w jakimś stopniu są z miastem związane). Przy większości biogramów są zdjęcia, a na końcu zamieszczono bibliografię.

***Pół wieku w służbie dziedzictwa morskiego*, op. zbior., Gdańsk 2008, wyd. Towarzystwo Przyjaciół Centralnego Muzeum Morskiego, ss. 89**

Estetycznie wydana książka dokumentująca wielkie zasługi Towarzystwa Przyjaciół Centralnego Muzeum Morskiego (z okazji 50-lecia działalności). Znalazły się tu wspomnienia i refleksje, opis organizacji morskiego muzeum i roli, jaką odegrało w tym dziele Towarzystwo, opis późniejszej działalności TPCMM, szkic historyczny o rekonstrukcji łodzi św. Wojciecha w 1997 roku. Przedstawiono także kolejne władze Towarzystwa, jego członków honorowych itd. Całość została bardzo bogato zilustrowana zdjęciami, dokumentami itp.

Alina i Kazimierz Wajdowie, *O polskość Borów Tucholskich*, Gdynia 2008, Wydawnictwo Region, ss. 249

Jest to monografia działalności Polskiego Związku Zachodniego na terenie Borów w okresie międzywojennym. W pierwszej części autorzy przedstawiają genezę i działalność PZZ. Następnie odnoszą ją do terenu Pomorza Gdańskiego, wspominają osobno o „problemie kaszubskim” oraz o pracy Instytutu Bałtyckiego, a wreszcie opisują funkcjonowanie struktur PZZ już na terenie samych Borów (głównie w powiecie tucholskim). Równie ważna jest część druga, w której autorzy przed-

stawiają słownik biograficzny działaczy PZZ z powiatu tucholskiego, a dodatkowo wykazy członków zarządów z sąsiadów sąsiednich. Do tego dochodzi bibliografia, indeks miejscowości i osób. W tekście sporo zdjęć portretowych (zwłaszcza w słowniku), kopii dokumentów, artykułów prasowych itp.

„Kościerskie Zeszyty Muzealne”, 2009, nr 3, wyd. Muzeum Ziemi Kościerskiej w Kościerzynie, ss. 226

Kolejny numer nowego pisma muzealnego przynosi w pierwszej części osiem artykułów i rozpraw, a wśród nich Andrzeja Grotha, *Kościerzyna w latach 1812–1831. Z problematyki małego miasta pomorskiego*, Jerzego Knypy, *Czarne żniwa na Kaszubach wczoraj i dziś* oraz Jerzego Rudzika trzecią część poświęconą kościerskim pomnikom (tym razem o pomnikach wyznaniowych). W drugiej części zamieszczono cztery przyczynki, w tym artykuł Tadeusza Sadkowskiego o XIX-wiecznym rynku w Kościerzynie. Znalazły się tu także trzy artykuły z konferencji poświęconej A. Majkowskiemu, dwa wspomnienia pośmiertne, w tym o Janie Machucie, jedna recenzja i obszerna kronika życia naukowego i kulturalnego.

Edmund Zieliński, *Na ścieżkach wspomnień...*, Gdańsk 2009, wyd. nakładem autora, ss. 594

Obszerny tom wspomnieniowy jednego z najbardziej znanych i cenionych rzeźbiarzy Pomorza. Składa się z ośmiu części, w których autor kolejno przedstawia: swoją rodzinę i biogramy kilku wybranych osób, zapiski autobiograficzne, tradycje „często już zapomniane, a w mojej rodzinie kultywowane”, relacje i refleksje z różnych wydarzeń kulturowych, głównie z terenu Kociewia, biografie przyjaciół, szkice z dziejów Zblewa i okolicy, wreszcie fragmenty korespondencji i recenzji. Jest to więc swoiste *silva rerum*, łączące w sobie wspomnienia, szkice historyczne, biograficzne, etnograficzne itd. Ciekawy przyczynek do poznania kultury regionalnej Pomorza, zwłaszcza zaś Kociewia.

Hanna Domańska, *Sopockie różnaitości*, Gdańsk 2009, Wydawnictwo Oskar-Polnord, ss. 183

Ostatnia książka zmarłej niedawno badaczki i popularyzatorki dziejów Sopotu, Gdańska i Pomorza. Składa się ona z kilkudziesięciu szkiców poświęconych wydarzeniom, instytucjom czy też organizacjom. Można tu przeczytać o sopockim Banku Ludowym, „garnkach, majtkach i tabace od Pauliny”, farmazońskiej firmie Hahn&Loechel, willach, kamienicach i zameczkach, o teatrach, szkołach i restauracjach itd. Całość opatrzone indeksem osobowym, ilustracjami, przypisami i wybraną bibliografią.

Hanna Popowska-Taborska, Ewa Rzetelska-Feleszko, *Dialekty kaszubskie w świetle XIX-wiecznych materiałów archiwalnych. Prezentacja i opracowanie kaszubskich materiałów językowych zebranych przez Georga Wenkera w latach 1879–1887*, Warszawa 2009, wyd. Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy, ss. 309 Podtytuł mówi dokładnie, czemu poświęcona jest ta praca. Składa się ona z trzech części. Pierwsza ma charakter źródłowy i przedstawia czterdzieści zdań z ankiety Wenkera oraz ich tłumaczenia na kaszubski z 81 wsi na Kaszubach wraz z ich lokalizacją. W drugiej części znalazły się artykuły E. Rzetelskiej-Feleszko poświęcone zebranemu materiałowi, w tym przede wszystkim omówienie samego atlasu Wenkera i jego znaczenia dla badań dokumentacyjnych kaszubszczyzny. Ponadto w tej części znalazły się opracowane przez H. Popowską-Taborską charakterystyki wsi, w których robiono badania oraz przedstawiono podziały Kaszub uwidocznione w materiałach ankietowych (wszystkie zostały uwidocznione na załączonych mapach, co bardzo ułatwia odbiór materiału językoznawczego). Część trzecia to wykazy, indeksy, informacje bibliograficzne.

My Kashubian Heritage. A Collection of Short Coverig The Land of My Ancestors. Writt and Collected by: Peter von Pazatka Lipinsky, Edmonton 2009, ss. 159

Kolejne wydawnictwo, które powstało z potrzeby udokumentowania kaszubskich korzeni i nadal podtrzymywanych przez emigrantów związków z dawną ojczyzną. Składa się ona z kilku części, w których autor kolejno przedstawia dzieje swojej rodziny, prezentuje swoją obecność podczas spotkań genealogicznych, wystaw i konferencji, udostępnia bardzo liczne zdjęcia i dokumenty rodzinne, zdjęcia z miejsc przez siebie odwiedzanych, a związanych z losami opisywanej rodziny, przytacza prowadzoną korespondencję itd.

***Tradycyjne sady przydomowe*, red. Renata Sobierajska, Jarosław Pająkowski, Świecie 2008–2009, wyd.: Towarzystwo Przyjaciół Dolnej Wisły, Zespół Parków Krajobrazowych Chełmińskiego i Nadwiślańskiego, ss. 236**

Pionierska w zasadzie praca poświęcona sadownictwu nad Dolną Wisłą. Jego historia otwiera książkę, następnie przedstawiona zostaje problematyka zasobu genetycznego roślin użytkowych, działanie Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich, kwestie związane z prowadzeniem tradycyjnych sadów przydomowych, charakterystyka starych odmian drzew owocowych i ich ochrony. Znalazło się także miejsce dla wybranych przepisów kulinarnych, a całość kończy analiza przyrodniczego znaczenia sadów przydomowych. Książka została bardzo bogata zilustrowana, wydana estetycznie (twarda oprawa, dobra jakość papieru, wykresy, tabele, mapy itd.). Miłośnicy pomorskiej przyrody i lokalnych tradycji ogrodniczych winni ją koniecznie przestudiować.

Adam Węsierski, *Dzieje parafii św. Katarzyny w Śliwicach w czasach zaboru pruskiego (1870–1920)*, Śliwice 2009, wyd. Przedsiębiorstwo Marketingowe LOGO, ss. 171

Kolejna monografia dotycząca dziejów Kościoła katolickiego na Pomorzu w trudnym okresie przełomu XIX i XX wieku. Składa się ona z sześciu rozdziałów, w których autor omawia najpierw terytorium i stosunki ludnościowe w parafii śliwickiej, następnie przedstawia lokalne towarzystwa gospodarcze i społeczno-kulturalne. Osobny rozdział poświęcił życiu religijnemu i miejscom kultu, szkolnictwu oraz duchowieństwu, prezentując sylwetki proboszczów i wikarych oraz omawiając ich działalność. A trzeba podkreślić, że ze Śliwicami związane było całe grono wybitnych księży, w tym przede wszystkim ks. dr Stanisław Sychowski.

Elżbieta Szybowska, *Żywa historia jezuitę o. Stanisława Czapiewskiego SJ*, Kościerzyna 2009, wyd. nakładem autorki, ss. 144

Są to w zasadzie wspomnienia o. Czapiewskiego spisane i opracowane przez E. Szybowską. Autor opowiada o swojej rodzinie (a urodził się w 1911 roku na wybudowaniu Liniewa), o kształceniu, o wywóźce na wschód w czasie II wojny światowej, o służbie kapłańskiej w Armii Andersa, o pobycie na Bliskim Wschodzie, w Wielkiej Brytanii, o pracy duszpasterskiej w Ameryce... Całość została zilustrowana dziesiątkami zdjęć, często zupełnie unikatowymi.

Przemysław Woźniak, *Chojnicki chór „Lutnia”. Zarys historii*, Chojnice 2009, wyd. parafia Ścięcia św. Jana Chrzciciela w Chojnicach, ss. 76

Historia liczącego 90 lat chóru związanego z główną chojnicką parafią składa się z jedenastu części, w których przedstawiono nie tylko syntetycznie dzieje chóru wraz z kalendarium, ale także bogatą dokumentację fotograficzną prezentującą jego aktywność koncertową, wycieczki, jubileusze, uroczystości, sylwetki dyrygentów, ciekawsze wpisy do kroniki, afisze, pamiątki po profesorze Franciszku Gierszewskim itd. Jest to ciekawy przyczynek do kultury muzycznej Pomorza.

***Martyrologia mieszkańców gminy Brusy*, zebrał i opracował Marian Jutrzenka Trzebiatowski, Chojnice 2009, wyd. Europejskie Stowarzyszenie „Pomerania”, ss. 123**

Można by powiedzieć: wreszcie! Od wielu lat czekano, aż M. Jutrzenka Trzebiatowski opracuje i wyda gromadzone przez siebie materiały dotyczące losów mieszkańców gminy Brusy w czasie II wojny światowej i tuż po jej zakończeniu. Praca składa się z trzech rozdziałów. W pierwszym omówiono eksterminację ludności

miejscowej od momentu wybuchu wojny do jej zakończenia. W drugiej przedstawiono lokalne losy po wkroczeniu Armii Czerwonej, w pierwszym okresie tworzenia się władzy ludowej wraz z przedstawieniem podziemia niepodległościowego. Wreszcie w trzecim, bodaj najcenniejszym, znalazły się biogramy ofiar i wykaz osób deportowanych do ZSRR po wojnie.

Władysław Szulist, *Jubileusz. Jubilee. 1959–2009*, Gdańsk-Lipusz 2009, wyd. Wydawnictwo DJ, ss. 172

Swego rodzaju księga pamiątkowa przygotowana przez ks. Szulistę z okazji jego 60-lecia kapłaństwa. Zaczyna się ona osobistą refleksją oraz dwoma szkicami poświęconymi ks. Szulistowi autorstwa ks. prof. Zygmunta Zielińskiego i ks. prof. Anastazego Nadolnego (te trzy teksty są w języku angielskim). W dalszej części jest jeszcze jeden szkic poświęcony ks. Szulistowi autorstwa Krzysztofa Jażdżewskiego (tym razem po polsku). Ponadto autor zamieścił tu kilka swoich tekstów poświęconych ks. Stanisławowi Gruntowi oraz ks. A. Nadolnemu, rodzinom Dunajskich, Chrapkowskich i Suchy-Lipińskich. Wreszcie umieścił tu ceną bibliografię swoich prac z lat 1957–2009.

***Kartuzy 1939. Wspomnienia*, zebrał, przedmową i wstępem opatrzył Norbert Maczulis, Kartuzy 2009, wyd. Muzeum Kaszubskie w Kartuzach, ss. 285**

Prócz wstępu i przedmowy książka składa się z dwóch części. W pierwszej znalazły się wspomnienia i relacje oficerów Wojska Polskiego biorących udział w wojnie obronnej w 1939 roku. W drugiej natomiast 5 relacji ludności cywilnej. Trzeba podkreślić, że część z przywołanych tu relacji nie była dotychczas publikowana, a ponadto zamieszczono tu sporo zdjęć (szkoda jednak, że znaczna ich część jest bardzo słabej jakości). W sumie to ciekawy przyczynek do dziejów Kaszub w czasie ostatniej wojny.

***Klonowo nad Brdą. Mieszkańcy wobec dziedzictwa przeszłości*, red. Marek Sass, Bydgoszcz-Klonowo 2009, wyd. Magraf s.c., ss. 176**

Książka wydana na zlecenie Stowarzyszenia Edukacji i Rozwoju Wsi Klonowo „Klon” w powiecie tucholskim. Składa się ona z dwóch niejako części. W pierwszej M. Sass omawia przeszłość wsi i jej kulturę (łącznie z lokalną gwarą i nazewnictwem). Natomiast w drugiej zebrano opowieści klonowskie Grzegorza Górki, legendy opracowane przez Włodzimierza Dębickiego oraz wiersze Leokadii Górki. Całość wieńczy bibliografia, spis tabel oraz bogaty i różnorodny aneks fotograficzny (w całej książce sporo zdjęć archiwalnych i reprodukcji dokumentów).

***Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego w Pelplinie. Historia i dzień dzisiejszy*, opr. ks. Stanisław Grunt, ks. Anastazy Nadolny, Pelplin 2009, Wydawnictwo Bernardinum, ss. 142**

Publikacja omawiająca jedną z najważniejszych książnic na Pomorzu, wydana z okazji otwarcia jej nowej siedziby. Składa się z siedmiu rozdziałów, poświęconych najpierw losom biblioteki od 1828 roku aż do współczesności. Ponadto znalazło się tu omówienie dziejów budynku bibliotecznego, jego nowego projektu architektonicznego, realizacji budowlanej oraz finansom. Całość zilustrowano wieloma zdjęciami kolorowymi, planami architektonicznymi, wykresami itd.

„Studia Pelplińskie”, t. 41, Pelplin 2009, Wydawnictwo Bernardinum, ss. 331
Kolejny tom pelplińskiego rocznika dedykowany został ks. dr Edwardowi Hinzowi, wybitnemu znawcy muzyki kościelnej i jej historii. Wśród kilkunastu tekstów warto przykładowo zwrócić uwagę na artykuł Krzysztofa Rafała Prokopa, *Sakry i sukcesja święceń biskupich pasterzy diecezji chełmińskiej w ostatnich dwóch wiekach jej istnienia (1785–1992)* czy też Mariusza Kardasa, *Zarys dziejów parafii pw. przemienienia Pańskiego i Najświętszej Marii Panny Królowej Polski w Somoninie*.

Katarzyna Ichnowska, Maksymilian Ichnowski. Życie, twórczość, działalność regionalna i genealogiczna, Chojnice 2009, wyd. Stowarzyszenie Acana Historii we współpracy z Europejskim Stowarzyszeniem „Pomerania”, ss. 314
Książka jest w zasadzie drukowaną wersją pracy magisterskiej wnuczki Maksymiliana Ichnowskiego, jednej z najciekawszych postaci w powojennych Chojnicach. Składa się z dwóch części. W pierwszej autorka przedstawiła biografię M. Ichnowskiego, jego twórczość, zaangażowanie w propagowaniu wiedzy o Chojnicach i kulturze kaszubskiej oraz działalność kronikarską i genealogiczną. Natomiast druga część zawiera autorskie dzieła Ichnowskiego i jest o tyle cenna, że wiele z wydrukowanych tu materiałów to rzeczy dotychczas niepublikowane, jak choćby opowiadania i dziennik z lat 1942–1944. W książce umieszczono także kilkadziesiąt zdjęć.

***Niemcy o Kaszubach w XIX wieku. Obraz Kaszubów w pracach G. L. Lorka, W. Seidla i F. Tetznera. Deutsche Berichte über die Kaszuben im 19 Jahrhundert. Das Bild der Kaschuben in den Abhandlungen von G. L. Lorek, W. Seidel und F. Tetzner*, tłum. Z języka niemieckiego M. Darska-Łogin, tłum. z jęz. Polskiego M. Borzyszkowska-Szewczyk, A. Popien, red. J. Borzyszkowski, Gdańsk 2009, wyd. Instytut Kaszubski, ss. 272**

W książce zamieszczono trzy klasyczne teksty niemieckich autorów o Kaszubach

z II połowy XIX wieku w języku oryginału oraz w tłumaczeniu na język polski. Wybrane teksty najczęściej komentowane i wykorzystywane przez badaczy, a jednocześnie dziś trudno dostępne dla przeciętnego czytelnika. Całość poprzedza naukowy wstęp autorstwa J. Borzyszkowskiego, a uzupełniają także ilustracje, przede wszystkim zaczerpnięte z oryginalnych prac tu zamieszczonych.

„Ziemia Zaborska. Biuletyn”, nr 2 (lato 2009), wyd. Zaborskie Towarzystwo Naukowe, ss. 84

Drugi zeszyt bruskiego biuletynu rozpoczynają szkice biograficzne o Janie Karnowskim i Wandzie Kiżewskiej autorstwa Zbigniewa Gierszewskiego. Wśród pozostałych kilkunastu artykułów i przyczynków (ekologicznych, przyrodniczych, krajoznawczych, historycznych itd.) warto jeszcze uwagę zwrócić na tekst J. Świerczka, *Flisacy na Brdzie* czy też A. Ciemińskiego, *Jak wykorzystywano miejscowe łąki do robienia torfu jako źródła energii cieplnej*.

***Wielkie Pomorze. Mit i literatura*, red. A. Kuik-Kalinowska, Słupsk-Gdańsk 2009, wyd. Akademia Pomorska w Słupsku, Instytut Kaszubski, ss. 210**

Książka zawiera materiały z konferencji, która odbyła się w Słupsku jesienią 2007 roku zgrupowane w trzech działach: *Przestrzeń historyczna – przestrzeń mityczna* (m.in. Joanna Flinik, „*Et in Arcadia ego*” – *Pomorze w niemieckiej prozie wspomnieniowej*), *Północ Pomorza* (m.in. Tadeusz Linkner, *O Słowińcach w naszej literaturze (1880–1938)* czy też Daniel Kalinowski, *Arkona – od literackiego mitu ku antropologii kulturowej*) oraz trzecia część: *Twórcy, dzieła, obecność kultury* (m.in. Józef Borzyszkowski, *Wielkie Pomorze w poezji i pieśni Jana Trepczyka* czy też Isabel Selheim, *Pommern im Zeichenwerk von Rudolf Hardow*).

***Gdy myślę Gdańsk...*, wstęp Józef Borzyszkowski, Cezary Obracht-Prondzyński, Gdańsk 2009, wyd. Instytut Kaszubski, Oddział Gdański Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego, ss. 96**

Zamieszczono w ponad 40 wypowiedzi na tytułowy temat pisarzy, artystów, publicystów, uczonych, księży, polityków itd. Oprócz jednego autorstwa Marceliego Bulli opublikowane zostały w 1997 roku na łamach „Pomeranii” przy okazji obchodów 1000-lecia Gdańska. Teraz jednak zebrane w jednym miejscu, uzupełnione wstępem, Uchwałą Kongresu Pomorskiego i zilustrowane grafikami Ryszarda Stryjca tworzą nową jakość, będąc ciekawym przyczynkiem do dyskusji o tożsamości Gdańska.

Trzebiatowscy, część IX, red. Zdzisław Zmuda Trzebiatowski, Bytów-Sominy 2009, wyd. Rada Rodzin Trzebiatowskich, ss. 203

Kolejny tom materiałów przygotowany na zjazd rodzinny, który odbył się we wrześniu 2009 roku w Bytowie i Sominach. W tym swoistym rodzinnym *silva rerum* sporo ciekawych materiałów przede wszystkim o (także o Wantoch-Rekowskich, Cisewskich, Jakusz-Gostomskich). Wśród szkiców historycznych, genealogicznych czy wspomnieniowych warto choćby przeczytać tekst o Trzebiatowskich z podbytownskiej Czarnej Dąbrowy, a więc o tym miejscu, gdzie rodził się „Gryf Pomorski” i gdzie ukrywał się ks. Józef Wrycza.

Ludzie, idee, wojny. Studia z dziejów Europy Środkowowschodniej. Księga pamiątkowa z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora Włodzimierza Jastrzębskiego, red. Tomasz Kawski, Jacek Maciejewski, Bydgoszcz 2009, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, ss. 343

Jak to zwykle bywa w tego typu publikacjach rozrzut tematyczny jest dość znaczny. Księgę otwiera życiorys Jubilata – wybitnego historyka dziejów Pomorza, wykaz jego dorobku naukowego oraz zestaw przygotowanych pod jego kierunkiem prac doktorskich i dyplomowych. Następnie zamieszczono kilkadziesiąt artykułów, z których kilka dotyczy Pomorza, np. Ryszard Kozłowski, *Idea uniwersytecka na Pomorzu Nadwiślańskim przed utworzeniem Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu*, Mieczysław Wojciechowski, *Strajk polskich dzieci szkolnych na Pomorzu w 1906 r. w opinii prasy polskiej („Pielgrzym”) i niemieckiej („Neue Preussische Zeitung”)* oraz Józef Borzyszkowski, *Partyzantka Borów Tucholskich w XX w. – mity a rzeczywistość (przykład braci Gnacińskich)*.

Maria Wardzyńska, Był rok 1939. Operacja niemieckiej policji bezpieczeństwa w Polsce *Intelligenzaktion*, Warszawa 2009, wyd. Instytut Pamięi Narodowej, ss. 352

Książka przedstawia jeden z najbardziej dramatycznych okresów w dziejach Polski, czyli pierwsze miesiące po wkroczeniu hitlerowców na ziemie polskie po kampanii wrześniowej 1939 roku. Walorem pracy jest to, że pokazuje ona niemiecką politykę eksterminacyjną realizowaną w stosunku do elit polskich w skali całego kraju, ale z pokazaniem specyfiki w poszczególnych regionach. Wśród ośmiu rozdziałów jest także osobny poświęcony *Akcji bezpośredniej (Direkte Aktion) na Pomorzu*. Ale i w innych rozdziałach sporo tu pomorskich akcentów, np. w rozdziale I, gdzie autorka pisze o przygotowaniach politycznych i propagandowych do wojny, poświęca sporo uwagi mniejszości niemieckiej w Polsce (także na Pomorzu) oraz Polakom w Wolnym Mieście i na Kaszubach. Ponadto pisząc o wrześniu 1939 r., osobno wspomina o aresztowaniach Polaków w Rzeszy (na Pomorzu) i Gdańsku. Korzystanie z książki ułatwiają indeksy osobowy i geograficzny.

Eugeniusz Pryczkowski, *Siła Żukowa, Żukowo-Banino 2009*, wyd. Wydawnictwo ROST, ss. 215

Trudno sklasyfikować tę książkę, ale niewątpliwie jest to księga chwalebna kaszubskości Żukowa. Składa się ona z kilku rozdziałów. W pierwszym autor przedstawia *kaszubskie karty z dziejów Żukowa*, szczególnie wiele uwagi poświęcając klasztorowi norbertanek oraz podtrzymuje mit o klasztornych, średniowiecznych korzeniach haftu kaszubskiego ze szkoły żukowskiej. W drugim przedstawia (nie-mal hagiograficznie) postać Karola Krefta, a w trzecim (najobszerniejszym) dzieje oddziału Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego w Żukowie. Znalazło się tu także miejsce dla żukowskiego zespołu kaszubskiego „Bazuny” (rozd. czwarty), dla szkiców biograficznych o kilkunastu osobach zasłużonych „z tej i dla tej ziemi” oraz dokumentacyjnego aneksu zawierającego kilka wybranych artykułów, wykazy członków oddziału ZK-P, protokół z zebrania założycielskiego Zrzeszenia itd.

„Notes. Rocznik dziennikarzy Pomorza 2008”, Gdańsk 2009, wyd. Stowarzyszenie Dziennikarzy Rzeczypospolitej Polskiej, Oddział Morski w Gdańsku, ss. 248

O zamiarach, intencjach towarzyszących powstaniu tegoż rocznika (że ma to być rocznik sugeruje tytuł) pisze we wstępie redaktor tomu Jerzy Model i widać już z tego wstępu, że jedną z największych bolączek tego środowiska jest odniesienie się do własnego dorobku z okresu PRL. W jakiejś mierz znajduje to odzwierciedlenie w spisie treści. Zaczyna się co prawda od dwóch tekstów poświęconych aktualnym problemem dziennikarstwa (warto przeczytać szczególnie krytyczny tekst Aliny Kietrys), ale potem następują materiały wspomnieniowe (*Na pożegnanie Domu Prasy; Monografie i wspomnienia; Źródła i dokumenty*), w których znajduje się szereg ciekawych artykułów, przyczynków, wspomnień i dokumentów odnoszących się do całkiem niedawnej przeszłości środowiska dziennikarskiego w Gdańsku i na Pomorzu. Warto może w tym kontekście zwrócić uwagę na krótki tekst śp. red. Tadeusza Bolduana, *Czasopiśmiennictwo kaszubskie po 1945 roku* (nigdy wcześniej niepublikowany) oraz szkic Henryki Dobosz-Kinaszewskiej, *Lech Bądkowski – Życie na huśtawce*.

Stanisław Kosznik, Eugenia Latoszevska, Bożena Skierka, *Z dziejów Państwowego Liceum Pedagogicznego w Żukowie (1953–1970). Spotkania po latach i wspomnienia*, Żukowo 2009, ss. 300

Książka poświęcona jednej z ważniejszych placówek edukacyjnych na Kaszubach. W 2009 roku wspomniano w różnych miejscach Licea Pedagogiczne, bo przypadała wówczas rocznica ich likwidacji w 1969 r., z tej okazji odbyło się szereg zjazdów absolwentów, tak było też w Żukowie i z tej właśnie okazji ukazała się ta książka. Składa się ona z trzech części. W pierwszej opisano funkcjonowania

liceów pedagogicznych w okresie przed powstaniem szkoły w Żukowie, jej organizację i funkcjonowanie do czasu likwidacji, zaprezentowano uczniów, nauczycieli i kadre kierowniczą oraz przedstawiono pracę dydaktyczno-wychowawczą szkoły i jej współpracę ze środowiskiem. W drugiej części znalazła się bogata dokumentacja fotograficzna (uczniowie, nauczyciele, Życie artystyczne, sport, turystyka itd.). I wreszcie w części trzeciej zamieszczono dokumentację kolejnych zjazdów rocznicowych i interesujące wspomnienia absolwentów. Całość kończy bibliografia. W sumie ten obszerny tom jest ważnym i ciekawym przyczynkiem nie tylko do dziejów oświaty na Kaszubach czy też do dziejów Żukowa, ale także do dziejów kultury na Kaszubach.

Przemysław Pragert, *Herbarz szlachty kaszubskiej, t. 3, Gdańsk 2009, wyd. Wydawnictwo BiT, ss. 352*

Kolejny tom wydawnictwa cieszącego się rosnącą popularnością (bo też rośnie zainteresowanie własną genealogią, szczególnie zaś korzeniami szlacheckimi). Autor, podobnie jak w dwóch pierwszych tomach, przedstawia herby rodów kaszubskich, a tylko z rzadka wspomina o innych rodach, które na Kaszubach mocno się zakorzeniły. Pomija więc herby rodzin szlacheckich polskich i niemieckich, które na Kaszuby i Pomorze w ciągu minionych wieków napływały wcale licznie. Książka składa się ze wstępu, wykazu skrótów, wskazówek bibliograficznych, indeksów osobowego i geograficznego. Najważniejsza jest jednak prezentacja wybranych rodzin szlacheckich oraz ich herbów. A w tomie tym znalazły się tak znane kaszubskie rodziny, jak np. Rekowscy, Węgierscy, Gostkowscy, Kętrzyński, Klińscy czy Sikorscy.

Lidia Burzyńska-Wentland, *Strajki szkolne w Prusach Zachodnich w latach 1906–1907, Gdańsk 2009, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, ss. 168*

W literaturze pomorzoznawczej brakowało nowego opracowania problemu strajku szkolnego z początku XX wieku. Dobrze więc, że ukazała się niniejsza monografia, bo wypełnia ona poważną lukę w naszej historiografii. Książka składa się z czterech rozdziałów: *Geneza strajków szkolnych w Prusach Zachodnich w latach 1906–1907; Przebieg strajków szkolnych na terenie Prus Zachodnich w latach 1906–1907; Metody i formy przeciwdziałania strajkom szkolnym oraz Działania społeczeństwa polskiego w obronie języka ojczystego a strajki szkolne*. Cenne są też aneksy, wśród nich przedrukowano list Henryka Sienkiewicza z 1906 roku, wybrane dokumenty związane ze strajkiem, wykazy szkół, gdzie strajkowano, dla kilku powiatów podano także zestawienia osób, które strajkowały. Całość kończy bibliografia, spisy tabel, wykaz fotografii oraz wykaz aneksów (szkoda jednak, że nie ma indeksu osobowego).

Tomasz Rembalski, *Szkice historyczne kaszubskich gniazd rodowych, nr 1: Studzienice*, Bytów 2009, wyd. Kurier s.c., ss. 68

W zamierzeniu autora i wydawców jest to popularna monografia znanej na Kaszubach bytowskich wsi gminnej. Składa się z przedmowy i wstępu, zarysu historii Studzienic, opisu dziejów miejscowego kościoła, prezentacji wybranych rodów, wraz z ich herbami oraz swoistego aneksu dokumentacyjnego, w którym podano wykazy mieszkańców wsi wedle źródeł z różnych okresów. Całość opatrzona została bibliografią i ciekawie dobranymi ilustracjami.

Tomasz Rembalski, *Szkice historyczne kaszubskich gniazd rodowych, nr 2: Piaszno*, Bytów 2009, wyd. Kurier s.c., ss. 55

Podobnie jak w pierwszym tomie z tej serii mamy tu krótki opis dziejów wsi, prezentację rodów wpisanych w jej historię, wykazy mieszkańców oraz bibliografię. I podobnie jak w tomie pierwszym zamieszczono tu ciekawe ilustracje oraz reprodukcje dokumentów.

Monika Mazurek, *W poszukiwaniu tożsamości. Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie w oczach socjologa*, Gdańsk 2009, wyd. Zarząd Główny Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego, ss. 235

Pierwsza taka monografia w dziejach kaszubsko-pomorskiego regionalizmu. Autorka rozpoczyna od zaprezentowania przeszłości i współczesności ZK-P. W rozdziale II prezentuje „osoby badane – ich powody wstąpienia do organizacji oraz oczekiwania”. W następnym podejmuje kwestie komunikacji wewnątrz organizacji, a w rozdziale IV mierzy się z trudnym problemem „Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie a świat polityki?”. Pracę kończy rozdział V traktujący o ZK-P jako organizacji etnicznej. Na końcu zamieszczono bibliografię, spis tabel, wykresów itd. Jednym słowem – lektura obowiązkowa dla kaszubsko-pomorskich regionalistów.

„Nasze Pomorze. Rocznik Muzeum Zachodnio-Kaszubskiego w Bytowie”, nr 10 (2008), Bytów 2009, ss. 239

Kolejny tom bytowskiego rocznika naukowego przynosi kilkanaście artykułów z zakresu archeologii, historii, językoznawstwa, etnologii i antropologii (w tym przypadku znalazły się tu materiały z jesiennych warsztatów antropologicznych, które odbyły się jakiś czas temu w Brusach, a były poświęcone filmowi i fotografii w antropologii). Koniecznie też należy zwrócić uwagę na blok tekstów z sesji kaszuboznawczej poświęconej twórczości zrzeszyńców. Całość kończy dział sprawozdań, w których m.in. informacja o pracy bytowskiego muzeum w latach 2007–2008.

***Wielokulturowe Pomorze. Wielokulturowy Słupsk*, opr. Grażyna Przybylak, Słupsk 2009, wyd. Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Słupsku, ss. 112**

Tom zawiera materiały z IV Forum Edukacji Regionalnej w Słupsku. Warto choćby zwrócić uwagę na tekst Antoniego Szredera, *Kaszubi w Słupsku* czy też Zdzisława Machury, *Książęta słupscy w świadomości współczesnych mieszkańców Słupska*. Ale zgodnie z tytułem znalazły się tu także artykuły o tematyce żydowskiej, ukraińskiej, niemieckiej czy białoruskiej.

***Pomorze w ogniu. Historia II wojny światowej i nieznane relacje świadków*, opr. Marcin Ręczmin, Maciej Drzewicki, Gdańsk 2009, wyd. „Gazeta Wyborcza”, ss. 271**

Autorzy – gdańscy dziennikarze – postanowili w sposób przystępny i popularny zaprezentować szerszemu kręgowi czytelników historię II wojny światowej na Pomorzu (służyło temu także publikowanie fragmentów książki na łamach „Gazety Wyborczej. Trójmiasto”). Całość składa się z 17 rozdziałów – od gazyfikacji Gdańska, przez opis pierwszego dnia wojny, wydarzeń na Westerplatte, obrony Poczty Polskiej (nacisk na sytuację w Gdańsku widoczny jest w całej książce), wysiedleń Polaków i zbrodni niemieckich na ludności pomorskiej, aż po wydarzenia z roku 1945. Osobny rozdział poświęcili wojnie w kinematografii. Na pewno mocną stroną książki jest warstwa ilustracyjna. Natomiast niewątpliwym zgrzytem jest zamieszczenie wywiadu z Romanem Dambkiem, który nie tylko mitologizuje postać Józefa Dambka (zupełnie niepotrzebnie, bo jego zasług nikt nie podważa), ale zarzuca Józefowi Gierszewskiemu, że został skazany m.in. „za zdradę organizacji na rzecz Niemców i za defraudację pieniędzy”. A redaktorzy pozostawiają to bez komentarza. Jak w publikacji popularnej, ale z aspiracjami, można takie coś publikować – trudno zrozumieć...

***Iwona Jażewicz, Funkcjonowanie małych miast Pomorza Środkowego w okresie transformacji systemowej*, Słupsk 2009, wyd. Akademia Pomorska w Słupsku, ss. 152**

Nie mamy zbyt wielu podobnych opracowań, więc należy tej pracy przyglądać się uważnie. Autorka wybrała do analizy małe miasta pomorskie z terenu dawnych województw koszalińskiego i słupskiego (chciałoby się przeczytać porównawczą pracę poświęconą miastom w dzisiejszym województwie pomorskim). Książka w czterech rozdziałach omawia następujące kwestie: *Miejsce małych miast w sieci i systemie osadniczym Pomorza Środkowego*, *Procesy rozwoju demograficznego małych miast Pomorza Środkowego*, *Kierunki zmian w podstawach gospodarczych małych miast* oraz *Tendencje zmian bazy ekonomicznej małych miast*. Autorka stara się także zrobić swoistą klasyfikację miast pod względem poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego. I choć – jak zwykle – należy dość krytycznie podchodzić do

wszelkich tego typu rankingów, to jednak wydaje się, że mogliby się z lektury tej książki sporo dowiedzieć nie tylko badacze, ale także samorządowi włodarze...

Barbara Bossak-Herbst, *Antropolis. Współczesny Gdańsk w wymiarze symbolicznym*, Warszawa 2009, Wydawnictwo TRIO, ss. 290

Autorka we wstępie pisze: „Na przykładzie Gdańska oraz sąsiadujących z nim Gdyni i Sopotu, a konkretnie na podstawie stworzonych przez żyjących w nich pisarzy, internautów oraz dziennikarzy, analizuję podstawowe treści doświadczenia »bycia u siebie« – tego, w jaki sposób jest ono dziś wyrażane i intencjonalnie tworzone”. W pierwszym rozdziale przedstawia podstawowe kategorie opisu i pojęcia. W kolejnym przedstawia Trójmiasto we współczesnej literaturze na przykładzie twórczości Pawła Huelle, Marii Odyniec i Stefana Chwina. W rozdziale trzecim analizuje zawartość pisma „30 DNI”. I wreszcie ostatni rozdział został poświęcony „miastu w sieci”. I choć zarówno sposób doboru materiału źródłowego, jak i jego interpretacje zmuszają do dyskusji i polemiki, to jednak jest to bardzo interesująca propozycja nowego, odmiennego odczytania dyskursu tożsamościowego nie tylko w Gdańsku, ale w Trójmieście i w zasadzie na całym Pomorzu.

***Pelplin – nasza mała ojczyzna. Srebrny jubileusz Oddziału Kociewskiego Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego w Pelplinie*, red. Bogdan Wiśniewski, Pelplin 2009, Wydawnictwo Bernardinum, ss. 69**

Niewielka książeczka zaczyna się symbolicznie – wybranymi cytatami z ks. Stanisława Pasierba o Kociewiu i Kaszubach oraz hymnem Kociewia autorstwa ks. Bernarda Sychty. Potem następuje opis historii oddziału ZK-P w Pelplinie, kalendarium oraz wykaz prezesów i „*pelpliński alfabet*” (kilkadziesiąt haseł – w zasadzie minibedeker). Jest też ciekawy aneks fotograficzno-dokumentacyjny.

***Żuławy w poszukiwaniu tożsamości*, red. Anna Weronika Brzezińska, Gdańsk 2009, wyd. Wydawnictwo JASNE, Muzeum Narodowe w Gdańsku, ss. 154**

Żuławy nie mały dotychczas zbyt wiele szczęścia do badań o charakterze antropologicznym, tym uważniej należy przestudiować niniejszy tom. Jego założenia oraz przebieg badań przedstawiła redaktorka we wstępie (*Żuławy pod lupą*). A później następuje 15 artykułów o bardzo różnej tematyce. Są tu raporty dotyczące architektury drewnianej, dziedzictwa osadnictwa olęderskiego, edukacji regionalnej, zespołów regionalnych czy działalności Muzeum Żuławskiego w Nowym Dworze Gdańskim. Ale najistotniejsze są jednak teksty oparte na przeprowadzonych wywiadach, dzięki którym otrzymujemy analizy wspomnień osiedleńców, charakterystykę ludności ukraińskiej, studia poświęcone tożsamości i stylom życia mieszkańców wybranych miejscowości itd. Całość kończy bibliografia.

Kazimierz Ostrowski, *Bedeker chojnicki A – Ż*, Chojnice 2009, wyd. Urząd Miejski w Chojnicach, ss. 417

Z tym obszernym tomem mógłby się równać wśród wydanych w ostatnich latach wielu pomorskich bedekerów chyba tylko *Bedeker wejherowski* autorstwa Reginy Osowickiej. Kilka setek haseł opowiada w zasadzie o... wszystkim: osobach, zdarzeniach, miejscach, instytucjach, czasopismach, firmach, osiedlach, politykach itd. Ale jest jeszcze coś – *Kto jest kim w Chojnicach*, czyli ponad setka biogramów osób, które coś obecnie w mieście i okolicy znaczą. Całość – dajmy – została zilustrowana dziesiątkami zdjęć, także kolorowych i wydana w twardej oprawie.

Autorytety: Lech Bądkowski, opr. zbior., Gdańsk 2009, wyd. Europejskie Centrum Solidarności, ss. 40

Publikacja towarzyszyła wystawie poświęconej Lechowi Bądkowskiemu, zorganizowanej przez ECS we współpracy z Kaszubskim Zespołem Parlamentarnym, Instytutem Kaszubskim i Zrzeszeniem Kaszubsko-Pomorskim. Dlatego też główną część stanowią w książce fotografie, ale oprócz tego jest tu wprowadzający tekst Donalda Tuska, Pawła Zbierskiego rozważania pt. *Szkoła Bądkowskiego* oraz kilka wypowiedzi młodych działaczy kaszubsko-pomorskich – następców Bądkowskiego.

„Zapiski Puckie. Pùcczé Skriblëñë”, 2009, nr 8, wyd. Muzeum Ziemi Puckiej im. Floriana Ceynowy, Urząd Miasta Puck, ss. 167

W kolejnym tomie puckiego rocznika wśród kilkunastu artykułów zamieszczonych w pierwszej części warto zwrócić uwagę przykładowo na tekst Andrzeja Grotha o garnizonie wojsk królewskich w Pucku w 1635 r., Michała Starskiego o badaniach archeologicznych na puckim rynku, Wojciecha Drzeżdżona o dziejach wsi Starzyno czy Romana Drzeżdżona o pisarzu Janie Bilocie. W drugiej części znalazło się kilka szkiców biograficznych poświęconych osobom zasłużonym dla sprawy morskiej, recenzje, sprawozdania itd.

Lustracje domen bytowskiej i lęborskiej z XVI wieku, wybór, wstęp i opracowanie Zygmunt Szultka, Bogdan Wachowiak, Warszawa 2009, wyd. Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych w Warszawie, Archiwum Państwowe w Szczecinie, ss. 579

Krytyczna edycja unikatowych źródeł, niezwykle ważnych nie tylko dla dziejów Ziemi Bytowsko-Lęborskiej, ale całej społeczności kaszubskiej i Pomorza. We wstępie autorzy przedstawiają, na czym polega wyjątkowe znaczenie zgromadzonych tu źródeł z czasów panowania na tym terenie książąt zachodniopomorskich: są w nich dane nie tylko o areale gospodarstw, sytuacji ekonomicznej, stanie zamków, funkcjonowaniu gospodarki folwarcznej, ale także o stosunkach językowych,

nazwiskach, statusie prawnym drobnej szlachty (np. są informacje o nieznanym przywilejach i nadaniach z czasów średniowiecznych) itd. W pierwszej części zamieszczono 14 dokumentów dotyczących domeny bytowskiej z lat 1538–1596, a w części drugiej 24 dokumenty z domeny lęborskiej z lat 1559–1588.

Roman Szul, *Język, naród, państwo. Język jako zjawisko polityczne*, Warszawa 2009, wyd. Wydawnictwo Naukowe PWN, ss. 415

Pierwszy rozdział ma charakter ogólny, teoretyczny, przedstawiający nie tylko kwestie definicyjne, ale przede wszystkim omawiający możliwe relacje między państwem, językiem i narodem. Kolejne zaś rozdziały to już analiza sytuacji w konkretnych miejscach na świecie. I już w drugim rozdziale, gdzie autor omawia model relacji: język > naród > państwo, w ostatniej grupie, gdzie omawia ruchy etnoregionalne w Europie znalazło się miejsce także dla języka kaszubskiego. Ale w całej książce więcej jest odwołań do naszego przykładu, przy czym wartość tego polega też na tym, że można sytuację na Kaszubach porównać z sytuacją w różnych zakątkach świata.

***Podróż i miejsce w perspektywie antropologicznej*, red. Dorota Rancew-Sikora, Gdańsk 2009, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, ss. 312**

Książka jest pokłosiem dorocznego seminarium Sekcji Antropologii Społecznej Polskiego Towarzystwa Socjologicznego, które odbyło się w 2008 roku w Helu. Znalazły się tu też trzy teksty o tematyce pomorskiej: Lesława Michałowskiego, *Negatywne strony „podróżowania do wód”*, czyli o kurorcie jako miejscu sprzecznych interesów turystów i mieszkańców (przykład Sopotu), Magdaleny Lemańczyk, *Mój Heimat to Gdańsk – nostalgiczne podróże Danzigerów* i Cezarego Obracht-Prondzyńskiego, *„Z wrażeń kaszubskich”*, czyli o polskich relacjach z podróży na Kaszuby.

Bożena Stelmachowska, *Zwyczaj rybaków polskiego wybrzeża Bałtyku*, Hel 2009, wyd. Stowarzyszenie Przyjaciele Helu, ss. 368

Jak pisze we wstępie Mirosław Kuklik, wreszcie po 70 latach ukazuje się jedna z ważniejszych prac etnograficznych poświęconych rybołówstwu i Kaszubom. To monografia Bożeny Stelmachowskiej, przygotowana na podstawie materiałów zgromadzonych w latach trzydziestych. Zasadnicza część pracy składa się aż z 46 rozdziałów, w których przedstawione zostały praca rybaka, narzędzia, techniki i organizacja połowów, wiedza i przesady dotyczące ryb, ale także lecznictwo, demonologia, humor... W aneksie znalazły się kwestionariusze, którymi posługiwała się autorka, dokumenty, tekst piosenki rybackiej, kopie ankiet trzech rybaków, w tym Augustyna Necla, wreszcie pożyteczny słownik używanych nazw

kaszubskich z zapisem w oryginale, w tłumaczeniu na polski i we współczesnym zapisie w obowiązującej ortografii kaszubskiej. Sporo tu też zdjęć archiwalnych.

***Buczowskie Konferencje Naukowe (1998–2004)*, red. Jowita Kęcińska-Kaczmarek, Gdańsk – Wielki Buczek 2009, wyd. Oddział Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego w Wielkim Buczku, Stowarzyszenie „Przyjazna Edukacja”, Instytut Kaszubski, Studio „Oko”, ss. 164**

To swoisty fenomen, że w małej krajeńskiej wsi od ponad 10 lat odbywają się systematycznie konferencje naukowe, w których uczestniczą mieszkańcy wsi oraz liczni goście ze stron dalszych (np. z Niemiec) i bliższych (np. ze Słupska czy Gdańska). O idei konferencji pisze we wstępie ich animatorka i jednocześnie redaktorka książki – Jowita Kęcińska-Kaczmarek. A potem następuje prezentacja wybranych referatów z siedmiu kolejnych konferencji poświęconych m.in. Związkowi Polaków w Niemczech, szkolnictwu polskiemu, pomorskiej rodzinie nauczycielskiej, Prawdom Polaków w Niemczech czy księdzu Patronowi Bolesławowi Domańskiemu. Tekstom towarzyszą zdjęcia, kopie zaproszeń, materiałów prasowych itd.

„Biuletyn Stowarzyszenia Muzeów na Wolnym Powietrzu”, nr 11, Wdzydze 2009, ss. 180

Na kolejny tom składają się przede wszystkim materiały z dwóch sesji skansenologicznych. Pierwsza dotyczyła roli muzeów na wolnym powietrzu w przekazywaniu kulturowego dziedzictwa regionu. Tu wśród jedenastu tekstów jest także jeden o tematyce kaszubskiej: Mirosław Kuklik, *Plenerowa ekspozycja łodzi i narzędzi rybackich Muzeum Rybołówstwa w Helu i jej znaczenie dla odtworzenia tradycyjnego żeglarstwa na kaszubskim wybrzeżu*. Druga konferencja dotyczyła zachowania obiektów niedrewnianych w muzeach skansenowskich i była zorganizowana przy okazji jubileuszu muzeum w Nadolu. Tu warto zwrócić uwagę choćby na artykuły Tadeusza Sadkowskiego, *Kamień i glina w tradycyjnym budownictwie wiejskim na Kaszubach* czy Mirosława Kuklika, *Przyczynek do badań nad wykorzystaniem „kamienia polnego” w tradycyjnym budownictwie na przykładzie Kaszub północnych*.

Izydor Gulgowski, *Kaszubi*, Gdynia 2009, Wydawnictwo Region, ss. 79

Wznowienie popularnej książeczki Izydora Gulgowskiego wydanej pierwotnie w 1924 roku w Krakowie w serii *Biblioteki Geograficznej „Orbis”*. Dziś to dziełko jest już bardzo rzadkie i dlatego dobrze, że Wydawnictwo Region postanowiło wydać je ponownie. Dla ułatwienia opatrzone ono zostało komentarzami w przypisach, choć nie wiadomo, kto jest ich autorem, a czasami można by mieć do tych objaśnień drobne uwagi. Ale na szczęście zachowano warstwę ilustracyjną oraz

oryginalny język autora (mimo że dziś z pewnością wyda się on już mocno archaiczny).

Władysław Szulist, *Przeszłość obecnych obszarów diecezji pelplińskiej, t. III: 1920–1939*, Pelplin 2009, Wydawnictwo Bernardinum, ss. 228

Trzeci tom monograficznego ujęcia historii obszarów dzisiejszej diecezji pelplińskiej, tym razem poświęcony okresowi międzywojennemu. Autor zaczyna od omówienia stanu badań w części I, a w części II przedstawia kolejno takie kwestie, jak struktury diecezjalne, rządców diecezji, instytucje, duchowieństwo, zakony, duszpasterstwo parafialne, sanktuaria (maryjne i pasyjne), kultura religijna. Nie pomija także problematyki innowierców, aktywności ludności niemieckiej. Na końcu zamieszcza obszerną bibliografię, spis miejscowości i indeks osobowy. W tekście występuje też sporo ilustracji.

„OST-WEST. Europäische Perspektiven”, 2009, Heft 1, wyd. Zentralkomitee der deutschen Katholiken, ss. 80

W pierwszym numerze z 2009 roku jednego z najważniejszych periodyków niemieckich katolików, poświęconym w całości tematyce Europy Regionów, wśród tekstów traktujących m.in. o Dalmacji, Łatgalii, Lotaryngii czy Karelii znalazł się tekst o Kaszubach: Piotr Dziekanowski, *Die Kaschubei im Wandel der Zeiten*.

Antoni Ziółkiewicz, Adam Paczuski, *Toruńskie pomniki. (Pomniki – tablice – kamienie)*, Toruń 2009, Wydawnictwo Urbański, ss. 144

We wstępie autorzy piszą, że pierwsze wydanie książki, które ukazało się w 2002 roku, rozeszło się błyskawicznie. I nie było wolne od błędów i nieścisłości. Dlatego przygotowali nową, pełniejszą i poprawioną wersję. Łącznie zostało tu opisane aż 141 pomników, tablic, pamiątkowych obelisków i kamieni... (zaskakujące, że aż tyle jest ich w mieście). Autorzy opisują każdy obiekt, wspominają o jego historii, znaczeniu, wyjaśniają, z jakich materiałów został wykonany, kto go projektował, o kim lub o czym traktuje itd. Opisom towarzyszą także kolorowe zdjęcia. Na końcu podali też skromną bibliografię.

Miłoslawa Borzyszkowska-Szewczyk, *Pamięć dla przyszłości. Literatura wspomnieniowa potomków szlachty pruskiej z Pomorza Zachodniego i Prus Wschodnich po 1945 roku*, Wrocław 2009, Oficyna Wydawnicza ATUT, Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, ss. 320

Książka ukazała się we wrocławskiej serii *Zrozumieć Niemcy* jako tom szósty. Składa się, oprócz obszernego wstępu, z trzech części. W pierwszej autorka oma-

wia syntetycznie dzieje dwóch tytułowych krain, wskazując przy tym na podobieństwa i różnice. W drugiej rekonstruuje etos szlachty pruskiej zaklęty w jej pamięci (życie na majątku, pamięć o miejscach i postaciach wydarzenia, „o których nie wolno zapomnieć”, portrety zbiorowe, czyli autowizerunek, kategoria „obcego”, i powojenny wizerunek Polski i Polaka, „doświadczenie pogranicza” itd.). Trzeci zaś rozdział poświęcony jest „literaturze wspomnieniowej w służbie pamięci szlachty”. Całość kończy bibliografia i indeks geograficzny. Znalazło się tu też nieco ilustracji.

***Kulturowa odmienność w działaniu. Kultury i narody bez państwa*, red. Ewa Nowicka, Kraków 2009, Wydawnictwo NOMOS, ss. 154**

Wśród zamieszczonych tu dziewięciu tekstów dwa dotyczą problematyki kaszubskiej: Monika Mazurek, *Język kaszubski jako wyznacznik tożsamości kaszubskiej*, Cezary Obracht-Prondzyński, *Kaszubi – naród „niereprezentowany” czy reprezentowany „nie-naród”?*

***Media – biznes – kultura*, red. Jan Kreft, Józef Majewski, Gdańsk 2009, Wydawnictwo „Marpress”, ss. 290**

Tom dedykowany prof. Wiktorowi Peplińskiemu, twórcy dziennikarstwa na Uniwersytecie Gdańskim. Książka składa się z czterech części i w trzech pierwszych znalazło się kilka tekstów o tematyce pomorskiej (część czwarta poświęcona aspektom etycznym, prawnym i kulturowym ma charakter bardziej uniwersalny). W pierwszej *Współczesne i historyczne uwarunkowania polskiego rynku medialnego w skali kraju i regionu* są to np. teksty Bogdana Chrzanowskiego, „*Robotnik Wybrzeża*” (1979–1980), czy też Andrzeja Romanowa, *Ekonomiczne podstawy funkcjonowania polskich przedsiębiorstw prasowo-wydawniczych w Prusach Zachodnich w połowie XIX i na początku XX wieku*. W drugiej części poświęconej językowi współczesnych mediów i reklamy warto choćby zwrócić uwagę na artykuł Jolanty Maćkiewicz, *Narodziny polskiego języka tabloidów. Casus: „Wieczór Wybrzeża”*, a w części trzeciej (*Media a biznes*) na tekst Małgorzaty Łosiewicz, *Relacje między mediami a „public relations” na podstawie przedsiębiorstw województwa pomorskiego*.

***Dzieje Lęborka*, red. Józef Borzyszkowski, Lębork – Gdańsk 2009, wyd. Miejska Biblioteka Publiczna w Lęborku, Instytut Kaszubski, ss. 848**

Potężna monografia Lęborka jest dziełem gdańsko-słupsko-lęborskim, bo autorzy z tymi ośrodkami są związani. Książkę rozpoczyna rozdział autorstwa Klemensa Bruskiego, poświęcony średniowieczu. Tam, gdzie kończy swoją część K. Bruski, tam rozpoczyna następną Zygmunt Szultka. Okres przezeń opisywany

składa się niejako z trzech różnych, związanych z odmienną przynależnością państwową Lęborka. Najpierw jest to okres panowania książąt zachodnio-pomorskich, aż po rok 1637. Następnie autor omawia krótki, ale jakże ważny okres 20 lat przynależności do Rzeczypospolitej (1637–1657/58). I wreszcie trzeci okres po przejściu Ziemi Bytowsko-Lęborskiej przez Brandenburczyków (aż do wojen napoleońskich). Wiek XIX (po kres I wojny światowej) przedstawił Marek Stażewski, a Grzegorz Berendt omówił dwa okresy – międzywojnie i lata wojny. Natomiast dwójka autorów lęborskich: Joanna Schodzińska i Bogdan Libich zmierzili się z okresem PRL oraz okresem transformacji ustrojowej. Książka została opatrzona obszerną bibliografią, indeksem osobowym oraz licznymi ilustracjami.